

Pércsy András

„Bibliothecában nem lehet haszontalan könyv” Erdődy János és Szilassy József könyvtárai¹

A 18. SZÁZADI KÖNYVJEGYZÉKEK számos olyan nemesi könyvtár állományát rögzítették, amelyek az idők folyamán megsemmisültek vagy szétszóródtak. Egykori tulajdonosaik olvasási szokásairól így ma már egyetlen kötet sem árulkodhat. A „könyvgyűjtés aranykorának” viszonylag jó forrásellátottsága azonban lehetőséget nyújt e hiány részbeni pótlására, a felvilágosodás olvasáskultúrájának – az előző századokhoz képest – teljesebb feltárására. Az egykori olvasók műveltségi és társadalmi hátterének ismerete nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy feltérképezhessük a kultúra és művelődés adott időszakban meghatározó tendenciáit, szintjeit és súlypontjait.

Jelen írás két 18. század második feléből származó könyvjegyzék összehasonlító vizsgálata nyomán igyekszik két olyan család műveltségi szintjét rekonstruálni, amelyek mind vallásukat, mind pedig társadalmi státusukat és pozíciójukat tekintve a nemességnek jellegzetesen két különböző közegéhez tartoztak. A forrásul szolgáló egyik könyvjegyzék a katolikus főnemes, kamaraelnök Erdődy Jánosnak tulajdonítható, amely az 1760-as évek második felében készült, s a Trencsén megyében fekvő bohuszlavici (1899-től magyarul Bogoszló, ma Trenčanska Bohuslavice, Szlovákia) vadászkastély állományát tartalmazza. A másik jegyzék a református középnemesség feltörekvő nemzedékéhez tartozó Torna megyei főispán, Szilassy József családi birtokközpontjában, a Pest megyei Pándon 1797-ben felvett könyvállományát rögzíti.

*„A múzsáknak igazi tisztelője és oltalmazója”:
Erdődy János és könyvtára*

Az Erdődyek levéltárának egyik Pozsonyban őrzött kéziratán tekintélyes ősök sorakoznak, köztük számos egyházi személyiség, katona, s dicső hadvezér.² Az

¹ Erdődy János könyvtárkatalógusának másolatához Monok István jóvoltából jutottam hozzá. Az értékes kézirat szíves rendelkezésemre bocsátását ezúton is köszönöm.

² Az egyházi személyiségek között találjuk szatmári Bakócz Bálint titeli prépostot, Bakócz Ferenc győri püspököt, Erdődy Tamás, Erdődy János és Erdődy Simon zágrábi püspököket, Erdődy János egri püspököt, Erdődy István szerémi püspököt és Erdődy Ferenc jáki apátot. A család jeles katonái és hadvezérei sorában foglal helyet Erdődy I. Péter, Erdődy II. Péter horvát bán, Erdődy Zsigmond horvát bán, Erdődy Tamás horvát bán, Erdődy I. Miklós, Erdődy Farkas, Erdődy II. Miklós és Erdődy Imre. BUBRYÁK, 2006. 559.

Erdődyek mégsem csupán a legendás ősöknek köszönhetik mindazt, amit a 18. században elértek: befolyásukat és hatalmukat a századforduló bizonytalan évtizedeiben ügyes számíttással és nem kevés szerencsével új alapokra helyezték.

Az Erdődyek rendíthetetlen udvarhűsége a Rákóczi-szabadságharc bukását követően helyes számíttásnak bizonyult. Állhatatos udvarhűségükhöz eredményes házassági és birtokpolitika társult, s igen korán felismerték a katolicizmus jelentőségét is. Mindezeknek köszönhetően a Rákóczi-birtokok felosztását – a család anyagi gyarapodásának lehetőségeit tekintve – rendkívül kedvező pozícióban várhatták. Nyilván Esterházy Pál nádor sem véletlenül szemelte ki férjül egyetlen kiházásítandó lánya számára azt az Erdődy György Lipótot, aki mind származását, mind neveltetését illetően méltónak bizonyult a két család közötti kapcsolat rokonsággal történő megerősítésére. Az Esterházy-lánnyal kötött házasság az egyébként gazdag és tekintélyes főnemesi családból származó Erdődy számára is meghatározó volt a társadalmi ranglétrán való további emelkedés szempontjából. A család jó hírét, tekintélyét éppen Erdődy György Lipót alapozta meg – egyrészt házassága, másrészt sikeres és igen hatékony hivatali karrierje révén. A 18. század harmadik évtizedétől pályája folyamatosan ívelt felfelé: 1720-tól a Magyar Királyi Kamara elnöke, 1728-tól Varasd megye főispánja, 1730-tól koronaőr, 1732-től Bars megye főispánja, belső titkos tanácsos és kincstári elnök lett, 1748-tól pedig az ország egyik legmagasabb közbizalmi méltóságát, az országbírói tiszteletet töltötte be. Pályája csúcán az Aranygyapjas Rend lovagja lett, amit a korszakban Európa-szerte elismert világi kitüntetésként tartottak számon.³ Ezzel nemcsak az arisztokrácia köreiből, de a családon belül is megszilárdította helyzetét, háttérbe szorítva az addig tekintélyesebb és gazdagabb „idősebbik” Erdődy-ágot. Utódaira, az ifjabb ág leszármazottaira, hatalmat és tekintélyes vagyont kívánt hagyni. Ambíciós családkoncepcióját fia, János, valamint unokája, József valósították meg.⁴

Az általunk vizsgált könyvtár tulajdonosa,⁵ Erdődy János (1723–1789)⁶ kamaraelnök, a „dinasztialapító” Erdődy György Lipót fia, a tereziánus időszak kiemelkedő személyiségei közé tartozott. A Szent István Rend nagykeresztjének lovagjaként – apjához hasonlóan – számos magasrangú hivatal birtokosa volt: valóságos kamarás és belső titkos tanácsos, Varasd megye örökös főispánja, és pályája csúcán tíz éven át, 1782-ig vezette a Magyar Kamarát.⁷ A 18. században ő volt az egyetlen a család-

³ BUBRYÁK, 2006. 556.

⁴ BUBRYÁK, 2006. 550.

⁵ Az összeírás feltételezhető időpontjában egy fiatalabb Erdődy János is élt: a horvát báni méltóságot viselő tábornok – a család 19. századi első fővonalának megalapítója – 1733-ban született és 1806-ban halt meg. A könyvtár valódi birtokosát szerencsés véletlen – egy utólagos bejegyzés – segít azonosítani: Andrea Pozzo itáliai barokk festő építészetéről és festészetéről szóló, 17. sorszám alatt regisztrált könyvét (F. Andrea Pozzo: *Perspectiva Pictorum atque Architectorum*) a tulajdonos fiától, Józseftől kapta („*filio Josepho datur*”). Ilyen nevű gyermeke pedig csak az idősebbik Erdődy Jánosnak volt.

⁶ Staud Géza Erdődy János születési évének igazolására Nagy Iván genealógiai munkáját jelöli meg, pedig ott ez az évszám nem szerepel. Lehetséges, hogy az általa sokszor idézett *Pressburger Zeitung*-ban találta az adatot. STAUD, 1962. 32.

⁷ Fallenbüchl Zoltán a Magyar Országos Levéltár kamarai irataiból úgy tudja, hogy a hivatal megüresedése Erdődy János halála miatt következett be. FALLENBÜCHL, 1970. 293. Erdődy János egészségi állapota ugyan ezekben az években sokat romlott, de hivatala önkéntes lemondás, és nem haláleset miatt üresedett meg. Minden valószínűség szerint összekeverte az adatokat, hiszen a

ból, aki nem valamelyik rokonától vette át a kamaraelnökséget,⁸ s egyúttal ő volt az utolsó Erdődy, aki ezt a tisztséget betölthette. Utódai olyan családokból kerültek ki, amelyeket származásuk azelőtt nem jogosított volna fel erre a pozícióra. A hivatalban végbement „demokratizálódási folyamat” Erdődy János személyének is köszönhető. Kultúraszervező tevékenysége is arra utal, hogy nyitott volt a polgárság irányába.⁹ Kamarai tisztségéről maga mondott le, és 1785-ben végleg visszavonult pozsonyi palotájába, amelynek fényűzéséről az egykorú források is megemlékeznek:¹⁰ hatalmas műgyűjteményt halmozott fel, nyári lakosztályában mesterséges barlangot, állatkertet hozott létre,¹¹ kertjébe növényritkaságokat telepített. A gazdag családi műgyűjtemény alapjait még Erdődy György Lipót vetette meg. A 18. századi inventáriumok tanúsága szerint észak-magyarországi kastélyaikban több száz festményt, hatalmas fegyver-, porcelán- és gobelinyűjteményt halmoztak fel.¹² Az apa dinasztia-alapítási ambícióinak szinte kötelező része volt a tudatos műgyűjtés.¹³ Erdődy János folytatta az apja által megkezdett koncepciót és továbbadta gyermekeinek kultúrateremtő és -támogató törekvéseit. Az Erdődyek 18. századi története jórészt máig ismeretlen.¹⁴ Erdődy János életéről is keveset tudunk. Politikai mozgástere bizonyára behatárolt volt,¹⁵ ám kultúraszervező tevékenysége igen jelentősnek bizonyult az utókor megítélése szerint is. Pozsonyi operájának a magyarországi színházi életre majdnem akkora hatása volt, mint Eszterháznak.¹⁶

Kamara alelnöke, Festetics Pál valóban ekkor halt meg. A *Pressburger Zeitung* nekrológja szerint Erdődy János 1789. április 15-én hunyt el. STAUD, 1962. 32.

⁸ A család elnöklése a Magyar Kamarában sokáig szinte öröklődőnek tűnt: Erdődy János hivatali elődje, Grassalkovich Antal az egyetlen, akinek „kívülről” sikerült megszereznie ezt a pozíciót az 1684 és 1782 közti majdnem száz esztendőre. A Budára átköltöztetett Magyar Kamara épületében egykor huszonkilenc kamaraelnök portréja volt látható. A galériába négy Erdődy-arckép is bekerült a 18. századból. („*Christoph Anton Graf Erdődy v. Monyorókerék 1684, Alexander Graf Erdődy v. Monyorókerék 1709, Georg Leopold Graf Erdődy v. Monyorókerék 1720, Anton Graf v. Grassalkovich 1748, Johann Nep. Graf Erdődy v. Monyorókerék 1772, Georg Graf Fekete v. Galantha 1782, Christoph Graf Niczky de Eadem 1783, Franz Graf Balassa v. Gyarmath 1783, Anton Graf Jankovics v. Daruóvár 1785., Carl Graf Zichy v. Vázsonykeő 1788, Joseph v. Űrmény 1788, Alexander Szécsen v. Temerin 1791, Andreas Semsey de Eadem 1808*”). SCHAMS, 1822. 347.

⁹ Pozsony város polgári lakosságával fenntartott kapcsolatairól lásd STAUD, 1962. 26. és 112.

¹⁰ STAUD, 1962. 31–32. A hivatkozás alapja a *Pressburger Zeitung*.

¹¹ Johann Matthias Korabinsky korabeli leírására hivatkozva lásd STAUD, 1962. 32.

¹² BUBRYÁK, 2006. 564.

¹³ Erdődy György Lipót Galgócon hitbizományt alapított – ennek királyi jóváhagyása szinte egybeesett kamaraelnöki kinevezésével – és itt gyűjtötte az „idősebb Erdődyek” által birtokolt kincseket, köztük Zsigmond király kristályhordó-palackját, Hunyadi Mátyás trónkarpitját és poharát, Kanizsai János esztergomi érsek kettőskeresztjét. Ismert továbbá, hogy a vár kápolnájában egy Mátyás király ajándékának tartott gótikus főoltár állt. BUBRYÁK, 2006. 549.

¹⁴ Nagy Iván sem tudta a család 18. századi történetét hiánytalanul rekonstruálni. A két Erdődy Sándort – Varasd főispánját és Varasd adminisztrátorát – nem tudta beilleszteni a leszármazási vonalba. A Magyar Országos Levéltárban jelenleg az Erdődy család levéltárának csupán a töredékét képező monyorókeréki birtok gazdasági iratai találhatóak meg.

¹⁵ Kaunitz Vencel államkancellár 1761-ben 12 pontban rögzítette az Államtanács számára az új magyarországi politikai szisztéma kialakításával kapcsolatos teendőket. A Kancellárián és a Kamaránál alkalmazott hivatalnokok esetében javasolta, hogy legalább a vezetőjük legyen a rendszer odaadóan hűséges híve, s azok, „*akik az udvarral szembeszegülnek, tudhassák előre, hogy a maguk és gyermekeik számára eltörölték az érvényesülés útját*”. Idézi: H. BALÁZS, 1989. 869.

¹⁶ STAUD, 1962. 26. Erdődy József „*a múzsáknak igazi tisztelője és oltalmazója*” a *Pressburger Zeitung*

A „*Catalogus Librorum Excellent[issi]mi ac Ill[ustrissi]mi Domini Comiti D[omi]ni Joannis Nepomucini Erdödy de Monyorokerek /:Titt...:/ in Castello Bohuszlaviciensi existentium*” címen fennmaradt lajstrom¹⁷ az Erdődyek egyik Trencsén vármegyében épült vadászkastélyának könyveit sorolja föl. Az ősi Erdődy-birtokok nagyobb része Nyugat-Magyarországon, illetve Horvátországban feküdt, a Felvidéken csak néhány kisebb jószágot birtokoltak, legtöbbször közös örökségként más családokkal, például a Czoborokkal és a Csákyakkal.¹⁸ Erdődy György Lipót azonban egy Bécshez közeli terület megszerzésével kívánta megalapozni hatalmát:¹⁹ így lett a család az északnyugati országrész nagy területeinek birtokosa. Bohuszlavic perze ekkor sem tartozott a legjelentősebb uradalmak közé. Könyvtára is csak 184 kötetből állott, miközben a galgóci „*Stammburg*” és a pozsonyi palota is többzetes állománnyal bírt. A vadászkastélyt a források reprezentatív épületnek írják le.²⁰

A könyvek összeírásának oka ismeretlen. Az apa, Erdődy György Lipót halála után három fia felosztotta a vagyont, s az osztozkodást megelőzően, értékbecslés céljából, 1760-ban minden kastélyban pontos leltárt vettek fel.²¹ A bohuszlavici könyvtár katalógusa azonban a rövidített címléírások mellett csupán a kötetszámokat jelöli – legfeljebb a könyvek méretére lehet következtetni a besorolás rendjéből („*In Folio*”, „*In Quarto Majori*”) –, s egyetlen olyan adat sem szerepel benne, ami az egyes kötetek értékét legalább hozzávetőlegesen meghatározná. A könyvek összeírására ráadásul – amennyire a hiányos impresszumadatokból erre következtetni lehet – biztosan néhány évvel később, az 1760-as évek második felében kerülhetett sor. A bohuszlavici könyvek összeírása bizonyosan nem az örökség felosztásának lebonyolításához kapcsolódott.

„A Tudományok 's Oskolák Pártfogója”: Szilassy József és könyvtára

Szilassy Vince „[...] az 1453-dik eszt[endőben] László királytól több jószágok között, hűségess szolgálataiert Pándot és Pilit nyerte, bírta és használta is volna; 1477-dik eszt[endőben] Szilassy Balázs, György fija, a' többek között Losontz-Tugárt, Derecskei Péter' magva szakadtával megnyerte Mátyás királytól, bírta is azt, és maradékai is bírták békességesen”.²²

1785. évi június hó 15-i számában a színházról közölt első híradás szerint. Idézi: STAUD, 1962. 30. Állandó vendégei a város főurai, nemesei és a Pozsonyban állomásozó Ferdinánd főherceg gyalogezred tisztikarából kerültek ki, köztük az Apponyi, a Batthyány, a Balassa, a Csáky, az Esterházy, az Illésházy, a Pálffy, a Stahrenberg, a Jeszenák, a Mednyánszky családok, lásd STAUD, 1962. 110.

¹⁷ *Catalogus Librorum Excellent[issi]mi ac Ill[ustrissi]mi Domini Comiti D[omi]ni Joannis Nepomucini Erdödy de Monyorokerek /:Titt...:/ in Castello Bohuszlaviciensi existentium*, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdödy, Karton 121 ohne Signatur, VI. Fasc. 5.

¹⁸ BUBRYÁK, 2006. 550.

¹⁹ Erdődy György Lipót kivált az Erdődyek nyugat-magyarországi ágából, s megszerezte a Rákóczi-szabadságharc után Forgách Simontól elkobzott galgóci uradalmat. BUBRYÁK, 2006. 555.

²⁰ „BOHUSZLAVITZ. Tót falu Trencsén Vármegyében, földes Ura Gróf Erdödy uraság, a' kinek szép Kastélyával, és a' mellette lévő halmon gyönyörűségesen intéztetett szép kertel díszesítettik. Lakosai katolikusok, fekszik Vág vizén belől Bosatzához közel, mellynek filiája. Nevezete Isteni tiszteletet tézsen totúl, határbéli földgyének termékeny voltához, 's szomszédságbéli jó piatkozásához képest, első Osztálybéli.” VÁLYI, 1796. 237.

²¹ BUBRYÁK, 2006. 564. A festmények esetében például azt is feljegyezték, hogy van-e rajtuk keret.

²² MOCSÁRY, 1826. 82.

Mindemellett a „dinasztia-alapító” Szilassy Vince elnyerte a váci püspökséget is, amit azután a neves humanista, az Itáliában tanult Bátor Miklós örökölt meg tőle. A török megszállás azonban tönkretette a Szilassyakat: három birtokukból kettő hódoltsági területen feküdt. Sorsuk ezért teljesen másként alakult, mint a hasonlóan induló Erdődyeké. Bakócz Tamás örökösei a török kiűzését gazdaságilag megerősödve, felmenőik emlékezetét ápolva érték meg, Szilassy Vince neve azonban egyszer sem fordul elő a később reformátussá lett köznemesi leszármazottak levelezésében. A család hatalmának visszaszerzésére a hódoltság után már alig volt esély, ráadásul a Nógrád megyei „*Losontz-Tugári birtokot [...] a' háborús idők viszontagságai miatt zálogos birtokosok is ellepték.*”²³ Nem játszottak jelentős szerepet a Rákóczi-szabadságharc idején sem, kilátásaikat azonban valószínűleg ez sem könnyítette meg a szatmári béke után: a vármegyét továbbra is a régi arisztokraták uralták. Rajtuk kívül még mintegy tucatnyi család – más megyékhez hasonlóan itt is a köznemesség legfelső rétege – remélhette, hogy szolgálatai révén esetleg komolyabb politikai és gazdasági szerephez is juthat. Közülük egyes családok a 18. század folyamán több lépésben emelkedtek feljebb. Források híján nem tudhatjuk, hogy a Szilassyak nehéz helyzetük ellenére miként stabilizálták társadalmi és gazdasági státusukat és pozícióikat ebben a körben,²⁴ annyi azonban bizonyos, hogy a kínálózó lehetőségeket Szilassy József látványosan ki tudta használni. Igaz, bárói címet ő sem szerzett, de református köznemesek ritkán kerültek a megyegyűlésből az udvarhú politikai elit soraiba. „*A' Méltós[ágos] Fő-Ispán legelébb Curiális Prókátor vala három eszt[endeig], tovább Nógrádban Fő-Szolgabíró, Fő-Nótárius, és Surrogált Vice-Ispán tizenötig; 1795. mint Referens Assessor jöve a' Kir. Táblához; 1797. lett Personális, 1806. Országbírói, 1810. Nádori Ítéltő-Mester, 1819. Septemvir, 1825. pedig Zemplény Várm. Fő-Ispáni Helytartó, s hat Diétáinkon nagy részét vitte a' haza dolgai' feljegyzéseknek. És mely tiszteletesé teszi a' nagy férfit az a' házi kör, mellyel őtet magunk közt körülfogva látánk! Harmadik hitvese, Nagy-Váradai Báránczy Kata, igazi képe a' legtiszteletesebb magyar Asszonyságoknak, 's méltó gyermekei: József, Helytartói Titoknok; Ferencz, Gömöri Vice-Ispán és a még nem szolgáló György; 's leányai: Therézia, Özvegy Csoma Zsigmondné, 's Mária, Péli Andrásné, 'a gyenge korú unokáji, a' patriarchai Bölcs' igaz gyönyörűségei.”²⁵*

Szilassy József (1755–1836) viszonylag későn, a 18. század legvégén jutott szabdkörműves hátterű protestáns nemesi kör tagjaként komolyabb lehetőségekhez.²⁶ 1791-ben egy II. Lipótnak átnyújtott listán az ő neve is szerepelt: támogatói kancell-

²³ MOCSÁRY, 1826. 82.

²⁴ A nógrádi köznemesség felső rétege évi 1000–10.000 forint közötti jövedelemmel rendelkezett. A Szilassyakkal együtt mintegy tucatnyi család – a Szontagh, Madách, Kubinyi, Szentiványi, Prónay, Jankovich, Mocsáry, Gyurtsányi, Dessewffy – sorolható ide Nógrádból. PRAZNOVSZKY, 1982. 131.

²⁵ KAZINCZY, 1910. 528. – Kazinczy Ferenc levele Horvát Istvánnak (Széphalom, 1828. augusztus 18.). Kazinczy persze nem volt teljesen elfogulatlan: „*egy tisztalelkű nagy férjfi [vagyis Szilassy József] üle be kormányunkba, 's egy olyan, a' kit talentomai, iskolai tanulása, hosszas szolgálatai teljesen elkészítettek; a' kit Fejedelmünk és a' Nádor nem ok nélkül szeretnek. Én tőle sokat vártam, 's még több az a' mit vettünk mint reménylettem. Tiszteletesnek találtuk magát, hitoesét, leányát Csoma Zsigmondnét és ennek férjét, 's két fíját; 's én örömmel néztem egy csoportban illy jó lelkeket. [...] ha Csománé leány 's én ifju legény volnék, 's státusom engedné hogy reméljek, én duellumra vonnám érte a világot.*” KAZINCZY, 1909. 342–344. – Kazinczy Ferenc levele Sárközy Istvánnak (Újhely, 1825. május 24.)

²⁶ Szilassy József neve a balassagyarmati „*Erényes zarándokhoz*” címzett páholy tagjainak listáján maradt fenn. Iratai között szabdkörműves szabályzatok, versek, katekizmusok, rajzok és titkosírások találhatóak. MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 1. cs. 2. tétel [Szabdkörműves iratok]

láriai titkárnak jelölték.²⁷ Ugyancsak ebben az évben kötötte meg immáron harmadik házasságát a „*jeles tulajdonságú Báró Inczedy Katalin Kisasszonnyal, [...] ezzel a kellemetes hív feleséggel, gondos jó anyával*”,²⁸ báró Nagyvárady Inczedy György és gróf Czegei Wass Ágnes lányával. Nem tudni, hogy a menyasszonyt vonzóbbá tette-e a bárói cím, a hozományként elnyerhető birtok²⁹ és az, hogy az Inczedy-rokonság kapcsolatot jelentett az erdélyi nemesség köreihez is.³⁰ Inczedy Katalin mindenestre nagyobb tekintélyt hozott férjének, mint az első két, korán elhalálozott feleség, Moccsáry Borbála és Dessewffy Terézia. S bár Szilassy József végül nem lett kancelláriai titkár, hamarosan tanácsosi kinevezésben részesült, s ezzel indult el hivatali karrierje. Pályája csúcán 1828-ban Torna megye főispánja lett, 1830-ban megkapta a Szent István Rendet, s a reformátusok közül elsőként ő szerzett koronaöri méltóságot is. Életét alapvetően a tudatos tervezés alakította. A nógrádi megyegyűlésben a szatmári béke utáni harmadik generációnak az országos politikai cselekvésből való kívülmaradással³¹ kellett számolnia. Szilassy József viszont ezzel egy időben új családi központ létrehozásáról döntött, s bizonyára az sem véletlen, hogy erre a Pest-Budához legközelebb eső birtokát szemelte ki. Az ősi Nógrád megyei családi birtokközpont, Losonc-Tugár vezető szerepét alighanem a török hódoltság tette átmenetileg szükségessé. A 18-19. század fordulóján, amikor Buda és Pest kormányzati és kulturális központtá vált, a család számára mind inkább kívánatos, a háborús konjunktúrából fakadó jólét pedig lehetővé is tette a költözést. S bár a napóleoni háborúk sok nehézséget is hoztak,³² a korszerű árutermelő gazdálkodás bevételeiből 1812-re a Pest megyei Pándon felépült a reprezentatív új kastély, amelyhez angolkert és halastó, téli ebédlő és „*piliárd szoba*” is tartozott. A polgári ízléssel

²⁷ H. BALÁZS 1967. 162-163. Az iratok elkészítésében szerepet játszó Berzeviczy Gergely szerint „A reformátusok egészen más helyzetben vannak, mint mi odafönn [vagyis az evangélikus felekezet], – írta egyik német levelében anyjának –, s ez attól van, hogy van bátorság bennük.” Idézi: H. BALÁZS 1967. 63.

²⁸ MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 1. cs. 1. tétel [Személyes iratok]

²⁹ A családi levelezésében olykor udvariasnak egyáltalán nem nevezhető utalások fordulnak elő: „*Puky Josef [...] el káromolta magát hogy az ilyen amojan Consiliariussa [vagyis Szilassy József] minden atyfiát Koldussá tenné ha lehetne torkon verve venne el tőlök mindent*” – Inczedy Katalin levele Szilassy Józsefhez (Pánd, 1812. márc. 14.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]. Első feleségének rokonsága sem kedvelte: az igazi nemességet „*nem értheted, olyan vagy hozzá, mint a Tyúk az Abchez*”, ezért „*nyelveteket hogy sem gorombaságot beszéljétek gyujjatok a kutya seggibe*.” – Moccsáry József levele Szilassy Józsefnek (Hely és dátum nélkül) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 4. d. 5. tétel [Egyéb levélírók]

³⁰ Gyórfy Pálné Szilassy Ágnes a következőkről számol be Szilassy Józsefnek: „*az egész Kolosvári Noblesz ott volt a' Josephnek Tiszteletire. Báró Jósika Miklós Úr ő Exclenciája igen szépen ivot Kedves Uram egészségért a' csengetyüs Pohárból nékem kimondhatatlanul jól eset hogy látam még idegen országban is menyire betsülük kedos jó Atyjámnak Erdemeit!*” – Gyórfy Pálné Szilassy Ágnes levele Szilassy Józsefnek (hely és dátum nélkül) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]

³¹ PRAZNOVSZKY, 1982. 136.

³² „*Katonák is nagyon masíroznak, de mi annak az oka hogy innen a Magyar Regimentek ki mennek s ide helyette Német Regimentek jönnek sokféle besédek vagynak azt is mondják hogy 17dikre várják le az Udvart Posonba s Nápölön Csásár is meg alázza magát a Magyar Diétára*” – Inczedy Katalin levele Szilassy Józsefnek (Pánd, 1812. január 12.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]. „*Itt minden ember fél de mitől, senki nem tudja [...] ki a Muszkától fél ki a Frantziától s már azt se tudom mit hidgyek, de tsak úgy is képzem magamat mint a melly Méh kasból ki hal az Annya Méh, hogy minden koppantásra fél lármásodnak*.” – Czegei Wass Ágnes levele Szilassy Józsefnek (Gorbó, 1809. május. 12.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]

berendezett épületben bizonyára könyvtárakat is megfelelően el tudták helyezni. A Szilassyak állandó új lakhelye a Pest környéki népes református közösségek (Pécel, Monor, Pilis, Gomba, Ócsa stb.) hálózatába illeszkedett, ahol könnyen tartották a kapcsolatot a környék befolyásos protestáns családjaival (Ráday, Beleznay, Podmaniczky, Fáy). Szilassy József így haláláig a politikai élet fősodrában vehetett részt, s mint a dunántúli református egyházkerület szuperintendense, eredményesen képviselhette a reformátusok érdekeit is.³³ Levelezéséből kiderül, hogy inkább állt a kormányzat, semmint a reformnemzedék oldalán,³⁴ ennek ellenére az erősen ellenzéki megyékkel is el tudta fogadtatni magát.³⁵ A 18. század közepén született nagy politikusi generáció más tagjaihoz hasonlóan kiemelkedő életpályát futott be, s ezt nem csupán hosszú életének köszönhette: kiváló érzékeléssel tudott a politika változásainak megfelelni öt uralkodó regnálása alatt is.

A Magyar Országos Levéltárban jelenleg többnyire személyre rendezetten őrzik a Szilassy-levelezést, de a családi könyvtárakkal kapcsolatos dokumentumok külön iratsomót alkotnak. Ebben található Szilassy József könyvjegyzéke („A. 1797. Die 1.a Julii. Series Librorum”) is, amely – az utólagos bejegyzéseket és a kolligátumokat is figyelembe véve – 581 tételt tartalmaz alfabetikus sorrendben.³⁶ A címleírások hiányosak, sokszor pontatlanok, a sorrend felállításához hol a szerző nevét, hol a könyv címét vették alapul. A szépen kiírt, javítás nélküli sorok azonban gondos

³³ Unokaveje szerint „*kivánnya a vallás, hogy a' Méltóságos Úr többeket éltetővén Tanácsával közbenjárása által a Protestansokat nyomattatott sorsokból ki szabadítsa, 's az uralkodni szerető Catholicusokkal egy sorsban emelje.*” – Szepesy László levele Szilassy Józsefnek (Miskolc, 1834. május 17.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 4. d. 5. tétel [Egyéb levélírók]. Közbelépésére Losoncon is szükség volt, mivel a katolikusoknak Balassa Pál személyében befolyásos és meglehetősen intoleráns pártfogójuk akadt. Vallási elkötelezettsége azonban toleranciával és megértéssel párosult: a fénykorát élő losonci gimnáziumot megnyitotta a katolikus szülőik gyermekei előtt is.

³⁴ A „*zavarosban halászni, s ezen az úton élelmeket keresni, élni külömben nem tudó Emberek a liberalismus színe alatt [...] mindenféle féktelen szabadságot bé hozni, s a szabadság színe alatt ősi alkotmányunkat feldulni [...] akarják, úgy annyira, hogy ha a' Magyarok Istenének Magyar Nemzetre eddig is mindenkor ki áradott kegyelmében az ember nem bizna, sírni kellene hogy maradéka van, melynek boldogsága eszközését minden erős igyekezete mellett is biztosítani alig lehet. Ezeknek hathatós ellenállásra a' M[é]ltóságos Urat, s hozzá hasonló nagy tapasztalású nagy olvasású s elvre bé látású Urakkal egyetemben rendelte élteti s tartja az Isteni gondviselés.*” – Szepesy László levele Szilassy Józsefnek (Miskolc, 1834. május 7.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 4. d. 5. tétel [Egyéb levélírók]

³⁵ „*Torna Criticusabb hely, mint akármelly más megye, mivel a' külső befolyásoknak [...] a' Tapasztalás szerint nagy mezeje, annyival inkább mivel a' megyebeli nemesség számos, az alispáni kormány pedig gyenge [...]. Minekutána tellyesen meg vagyok győztetve hogy Édes Atyám az Alispányi kormányt mindenkor az igazság és egyenesség korlátjai között fogja tartani.*” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (Hely nélkül, 1822. január 17.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]. Adminisztrátori kinevezésekor nem személyét, inkább a főispáni hivatal „kicselezését” tartották sérelmesnek: „*M[é]ltóságos Szilasy József urat (mert a léssen talám a ki Itilő mester vólt, s innen Erdélyből B. Intzédi Katát vette-el) van szerentsém ismerni. De miért nem tette ő Felsőge azt az Urat Fő Ispánynak? Miért tsak Administratorknak? – Énis vóltam Administrator, tudom hogy mi az. Nem lévén Consitutionalis Hivatal, nem fogódzhatik a törvényekhez, kintelen ugy tántzolni mindenben a mint hegedülnek, – s collisiókba jönni az Universtitással. – Nemis láthatom által hogy miért legyen a Vármegeének Administratora inkább mint Fő Ispány; mert nállunk világos törvény van hogy a Fő Ispányok vacantiáit bé kell tölteni [...]. – Tsak oda juttatta az Országot ez a szokás, hogy ne tartassék szükségesnek a Fő Ispányi Hivatal, – s ismét Regius Comissariusok támadjanak, mint Második Jósef Császár üdejében.*” KAZINCZY, 1911. 586. – Cseréy Miklós levele Kazinczy Ferencnek (Klitzén, 1828. november 23.)

³⁶ MOL P 1043 [Szilassy család, vegyes iratok gyűjteménye] 2. cs. 7. tétel [Könyvtárjegyzékek]

feljegyzésre utalnak. Az utólagos betoldásokban többféle kézírással rögzítették azokat a könyveket, amelyek 1798 és 1800 között kerültek a gyűjteménybe. A lajstromban nincs nyoma semmiféle szakrendszernek, de annak sem, hogy a könyvek – méretük szerint csoportosítva – reprezentációs igényt szolgáltak volna.³⁷

A katalógus összeállításának idején a Szilassy családnak Pesten is volt már két háza,³⁸ de arról az egykorú városleírás nem szól, hogy ezekben könyvtár is lett volna.³⁹ A család könyvtárjegyzékei közül az 1797. évi a legterjedelmesebb, amely nyilvánvalóan a legfontosabb, előbb Tugáron, majd a költözés után Pándon elhelyezett „központi” állományt tartalmazza. Ez a könyvjegyzék ugyanakkor nem szól az összeírt könyvek tulajdonosáról. Az utólagos bejegyzések egy része viszont biztosan Szilassy Józseftől származik. Ráadásul a lajstromba vett könyvek legnagyobb részét az összeírás előtti két évtizedben adták ki, ami azt jelenti, hogy a tulajdonos az 1780-as, 1790-es években gondos, tervszerű könyvgyűjtést végzett, pontosan akkor, amikor Szilassy József politikai karrierjét megalapozta.⁴⁰ A család más férfitagjai, mint például apai nagybátyjának fiai nem is folytattak hozzá hasonló közéleti tevékenységet. Mindamellett Szilassy József életének első feléről viszonylag keveset tudunk, ezért is fontos forrás az 1797. évi könyvjegyzék, hiszen a „legcsiklandósabb idők” szellemi hatásainak szinte egyetlen dokumentuma.

„A kis könyv sokszor drágább becsű, mint a’ vastag és nagy”

A magyar világi könyvkultúra gazdagodása, a művek nyelvi és tematikai változatosságának bővülése, a modern, természettudományos, szépirodalmi, filozófiai, politikai és gazdasági szakirodalom iránti fogékonyság egyértelműen a 18. század második felétől követhető nyomon.⁴¹ Míg a század első felében a magyarországi könyvpiacra a vallásos tematikájú, latin nyelvű munkák voltak meghatározóak, addig az 1760-as évektől a világi tárgyú, elsősorban német és magyar nyelvű kiadványok kerültek túlsúlyba.⁴²

³⁷ A szakrendezés valószínűleg nem is volt cél. „*Bibliothecában nem lehet haszontalan könyv, 's a' kis könyv sokszor drágább becsű, mint a' vastag és nagy.*” – írta a kor könyvtáreszményéről Kazinczy Desseffy Józsefhez címzett levelében. KAZINCZY, 1909. 356. – Kazinczy Ferenc levele Desseffy Józsefnek (Újhely, 1825. június 21.)

³⁸ A „Bádokalap” nevet viselő ház a belvárosi Kalap utcában (ma az Irányi utca egy szakasza), az „Arany Egyszarvúhoz” pedig az Üllői úton volt. Mindkettőt még a századforduló táján vásárolták.

³⁹ SCHAMS, 1821. 231–232. A 18–19. század fordulóján egy félezes könyvtár Pest-Budán nem volt már ritkaság. Ebben az időben már számos család rendelkezett akár több ezer kötetes könyvtárral, amelyhez gyakran más értékes gyűjtemények – képtár, kéziratok, érmék vagy rovar- és ásványgyűjtemények – is társultak.

⁴⁰ Megyei pályafutásának kezdetéről Szilassy József sok évtizeddel később írott végrendeletében a következőképpen emlékezett meg: „1775-ik Eszt[endő] Május Havában T[ekintets] N[emzetes] Nógrád vármegyében akkori Fő Szolga Bíró aldoa nagy emlékeztető T[ekintetes] Otsai Balogh Péter úr bölts igaz Atyai vezérlése alatt a Vármegyei Tapasztalást úgy nevezett Patvariámat kezdvén azt 1776-dik Eszt[endő] Augusztus Havában végeztem.” MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 1. cs. 1. tétel [Személyes iratok, végrendelet, hagyaték]

⁴¹ KURUCZ, 2006. 93.

⁴² V. ECSÉDY, 1999. 151–152.

1. táblázat

Erdődy János és Szilassy József könyvtárainak nyelvi összetétele⁴³

	Latin	Német	Francia	Magyar	Egyéb
Erdődy János (184):	66% (121)	30% (55)	1,5% (3)	0,5% (1)	2% (4)
Szilassy József (581):	24% (140)	-	-	75% (435)	1% (5)

A latin nyelvre és a magyar jogra alapozott nemesi műveltség keveset változott a 18. század folyamán.⁴⁴ Szilassy József könyvtárának nyelvi összetétele ezt teljes mértékben tükrözi. Annál érdekesebb azonban, hogy Erdődy János – legalábbis Bohuszlavicon – szinte egyáltalán nem olvasott magyar könyveket, ami nem jelenti azt, hogy elidegenedett volna saját kulturális és nemzeti-nyelvi közegétől. A gyűjteményben szereplő kötetek közül csupán Molnár János *Eleven Példa* című műve íródott magyarul. A német nyelvű kiadványok aránya ezért nem is jelent meglepetést, miként – jóval csekélyebb számban – a francia művek jelenléte sem. Kulturális divatjelenségről lévén szó az sem igényel bővebb magyarázatot, hogy miért címezték leveleiket a Szilassyak is franciául, holott listájukon egyetlen francia könyv sem szerepel. A német nyelv ismeretének hiányára viszont nem lehet pusztán könyvtárunkból következtetni: Szilassy József német nyelvtudás nélkül a hivatali élet magasabb szintjein gyakorlatilag nem is boldogulhatott volna, máig ismeretlen szabadkőműves különgyűjteménye pedig szinte kizárólag német nyelvű kiadványokból állt.

Latin nyelvű kötetek nagy számban – még ha nem is ugyanolyan arányban – voltak mindkét könyvtárban, ami Erdődy Jánosnál – az arisztokrácia későbarokk műveltségét ismerve – nem is meglepő. Szilassy József pedig még sárospataki diákéveiben alapozhatta meg klasszikus műveltségét, s a hivatali életben a magyar nyelv szerepének megerősödését⁴⁵ nem is tudta fenntartások nélkül elfogadni.⁴⁶ A két könyvtár nyelvi

⁴³ A Szilassy-katalógusban számos cím olvashatatlan, ezért több kötetet azonosítani sem lehet.

⁴⁴ TÓTH 1996. 208.

⁴⁵ „Foglalkozzék magyar joggal, tökéletesítse magát a magyar nyelvben, ezek nélkül senki sem tud szerencsésen előre haladni és felemelkedni. Mint ijesztő példát emlegeti az egyik Podmaniczkyt, aki a magyar nyelvben bizonytalan lévén, kénytelen volt külföldön állást vállalni” – javasolta Berzeviczy Gergelynek nagybátyja. Idézi: H. BALÁZS, 1967. 82. Szilassy Ferenc levele az országgyűlési jegyzőkönyv példájával szemléltet hasonló tendenciát: „Már most minekutánna el határozottat az, hogy a' Diarium Magyar Nyelven vívódjön, és a Deákra csak fordítottasson, 's azért, hogy terhes ne legyen annak meg szerzése külön Nyomtattasson, nem tudom Kedves Uram Atyám, mellyikre parantsol, hogy praenumerálljunk é, további parancsolattját sietve el várom, mert vége felé ezen Hónapnak a' Praenumeratio bezáratik. – A Praenumeratio egyforma 2 pengő Xr, egy árkus az az 120 árkusra 4 for. Conv. Pénz, úgy az acták, mint a' Deák vagy Magyar Diarium, a' Deák Diariuma még eddig van 17 Praenumerans, holott a' Magyarra már 200 körül; minden módon ki akarják egészen a Deák nyelvet, 's még a' hozandó törvényeket is Magyar Nyelven alkotni. [...] A' Nemzeti Nyelvnek előre kell mindég menni, 's ez eránt ez alatt az Ország Gyűlése alatt hathatós lépések fognak tétetni.” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (Pozsony, 1833. január 8.). MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]. A latin kiadásra végül alig érkezett előfizetés, így a nyomdászok is elbizonytalanodtak.

⁴⁶ „Még előlegessen azt is kívántam Kedves Uram Atyámmal alázatossan közleni, hogy valamint bizonyossan reménylik az Ország Rendei, hogy Kedves Uram Atyám a' Hit le tételekor, mint Korona Őr Magyar Beszéd-del fog be köszönteni úgy igen rosز benyomást tenne az egész Országra, ha valahogy kiáltován most, midőn a' Magyar Nyelv Diplomaticai lábra emeltetett és a' Fő Hertzegen kívül a' többi Fő Rendek, még a' Judex Gróf Cziráky is promiscue Magyarúl beszéllenek az Ülésekbe, sőt a' Fő Hertzeg is a' Fel Írások alá magát Magyarúl írja, és a' Repraesentatiók Corteziai is Magyar Nyelven mennek Bétsbe – ha mondom mind ezek

összetételének különbségeit pusztán a két tulajdonos eltérő életútjával magyarázni félrevezető lenne, fontos megvizsgálni a bibliotékák tartalmi-tematikus összetételét is. E két jellemző, nyelv és tartalom változása szorosan összefügg, ezért a kötetek tematikus összegzése árnyalhatja a nyelvi arányokból levonható következtetéseket.

2. táblázat

Erdődy János és Szilassy József könyvtárainak tartalmi összetétele

	Erdődy János	Szilassy József
Vallás	54% (99)	28% (165)
Orvoslás	10% (18)	2% (12)
Természettudományok	9,5% (17)	2% (11)
Történelem	6,5% (12)	5,5% (32)
Gazdaság	1% (2)	3% (17)
Szépirodalom	4% (7)	25% (143)
Művészet	1,5% (3)	-
Szótár, lexikon	1,5% (3)	-
Jogtudomány	1% (2)	2,5% (15)
Hadtörténet	1% (2)	-
Grammatika	1% (2)	-
Numizmatika	1% (2)	-
Politika	-	15% (88)
Nyelvkérdés	-	1% (8)
Pedagógia	-	1% (6)
Újság	-	1% (7)
Egyéb ⁴⁷	7,5% (14)	2% (10)
Tartalmilag azonosíthatatlan ⁴⁸	0,5% (1)	12% (67)
	100% (184)	100% (581)

mellett is Deák Oratióval köszön be kedves Uram Attyám a' Gróf Keglevich példájára, a' kinek Deák Dictióját minden igen nehezen vette, ám bár még akkor a' Magyar Nyelv a' Deák felett ily pólczra nem emelkedett". Szilassy Ferenc a levél további részében nem győzött elnézést kérni, amiért megpróbálta tapintatosan figyelmeztetni apját. – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (Pozsony, 1836. március 23.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]

⁴⁷ Az Erdődy-könyvtárban: egy kézirat (*Acta Gralium Regni Comitior[um] Anni 1764 & respective 1765. manuscripta*), Johann Joachim Winckelmann régészeti témájú köteté (*Johann Winkelmanns Nachrichten von den neüsten herculanischen Entdeckungen*), egy vadászattal (*Christian Wilhelm v[on] Hepp Wohlredender Jäger*), egy virágtermesztéssel (*Abhandlung von dem Bau der Levcojen, Nelken & [Auriculn]*), egy kertészettel (*Johann August Grotian immerwährender Kalendar*) és egy matematikával foglalkozó kötet (*C. von Clausbergs Demonstrative Rechenkunst*) tartozik ide. Szintén egyedülálló a lajstromban a 172-es sorszámú genealógiai mű (*Imago Heroum de Prosapjjs Pálffy et Erdődy*) és Johann Friedrich Glaser német orvos tűzrendészeti munkája (*Glaßer Nutzliche Vorschlage in Feuers Brünsten*). Kártyajátékokról és -trükkökről szól a 173. sorszám alatt feltüntetett könyv (*Belgrád vára meg vétele*), Balla Antal műszaki kiadványát (*Disquisitio hidraulicomechanica*), Nagy Sámuel és Rác Sámuel orvoslással kapcsolatos kiadványait, egy statisztikai munkát (*Statistica tárgyai*) és egy szakácskönyvet.

⁴⁸ A könyvtárak összeírásánál ráadásul az akkortájt megszokott, divatos hosszú címeket rövidíteni kellett, ügyelve azonban arra, hogy a más mütől megkülönböztető elem ne essék a rövidítés áldozatául. Wix, 1979. 59. Sajnos a Szilassy-könyvtár összeírója nem mindig volt ilyen figyelmes.

Bár mindkét esetben a vallási témájú kiadványok alkotják a legnagyobb csoportot, a formális hasonlóság mögött olyan különbségek rejlenek, amelyek nem magyarázhatók pusztán a tulajdonosok eltérő felekezeti hovatartozásával. Erdődy János könyvtárának vallásos könyvei túlnyomórészt latin nyelvű teológiai munkák, prédikációgyűjtemények, kisebb részben vallástörténeti művek. Hangsúlyos tartalmi jellegzetességet nehéz bennük fölfedezni, s szerzőik között sem találni olyanokat, akik kitüntetett szerepet játszanának. A könyvek nagyobb része német, kisebb részben francia vagy itáliai bencés, dominikánus vagy ferences, de főleg jezsuita íróktól származik. Az egyes szerzők többnyire egy-egy művel szerepelnek a listán.⁴⁹

Szilassy József vallásos könyveinek nagyobb része szintén teológiai munka és prédikációgyűjtemény, de ezek leginkább magyar nyelvű református kiadványok. A szerzők közül sokan⁵⁰ több munkával is jelen vannak a jegyzékben. A külföldi szerzők közül különösen Neuchâtel református lelképásztora, Jean-Frédéric Osterwald (1663–1747) volt népszerű: Könyveinek magyar fordításait egymás után adták ki a reformátusok a 18. században. Szilassy József azonban katolikus szerzők műveit is gyűjtötte.⁵¹ Egyházpolitikai kérdések iránti érdeklődéséről még az 1830-as évekből is sok levele tanúskodik. Vallási témájú könyveinek másik nagy csoportját a toleranciával, egyenjogúsítással, valláscserével foglalkozó művek alkotják: olyan kötetek, amelyek Erdődy János könyvtárából teljesen hiányoznak.

Nem pusztán az eltérő irodalmi érdeklődésben keresendő annak az oka, hogy a két könyvtárlistán teljesen más minőségű és mennyiségű szépirodalmi kiadvány található. Nehéz magyarázatot találni arra, miért volt szegényes – és csekélységében is valószerűtlenül sokféle – a színházszervező Erdődy János könyvtárának szépirodalmi kínálata. Molnár János mellett két német (*Das Recht der Vernunft in 5. Büchern* és *I. M. E. Versuche in Prosaischen Stücken*) és egy francia (*La colombiade par Madame dubocage*) kötet, Aesopus meséinek német és Straton költeményeinek latin kiadása volt meg a könyvtárban. A szépirodalmi munkák tekintetében Szilassy József olvasmányai sokkal kisebb szórást mutatnak: többnyire kortárs – a nemesi műveltség „második szintjének” igényeit kielégítő⁵² – szerzők többnyire fordításban kiadott verseskötetei, víg- és szomorújátékai kerültek fel a könyvlistára.⁵³ A régi magyar irodalmat Zrínyi Miklós, Mikes Kelemen és Gyöngyösi István képviselte. Kivétel nélkül az irodalmi kiadványokból állt a Szilassyak folyóirat-gyűjteménye is. A lajstrom szerint a *Mindenes Gyűjteményből* 6, az *Urániából* 3 szám volt a könyvtárban, a

⁴⁹ Antonius Ginther az egyetlen szerző, akinek három műve is szerepel a jegyzékben.

⁵⁰ Kármán József, Szikszai György, Péczeli József, Bod Péter, Helmetzi István és Szerencsi Nagy István, Némethi Sámuel stb.

⁵¹ Többek között Gvadányi József, Faludi Ferenc, Szaicz Leó, Batthyány Alajos stb. munkáit.

⁵² Kivételt legfeljebb egy-két kiadvány jelent, de azok valószínűleg nem a tulajdonos beszerzései – mint arra az *Urania* példája is utal. Ifjabb Kármán Józseftől csak ez volt meg a könyvtárban, pedig Szilassy József jól ismerte idősebb Kármán Józsefet, Losonc református lelkészét: a folyóirathoz tehát valószínűleg nem is általa jutott hozzá. Az *Urania* kiadója Beleznay Miklós felesége, Podmaniczky Annamária volt, aki élete nagy részét a pilisi kastélyban, a Szilassyak szomszédságában töltötte. A Szilassy-könyvtárban megvolt Némethi Sámuel Osterwald-fordítása is: ez a kötet Beleznay Miklós költségén jelent meg.

⁵³ Péczeli József, Dugonics András, Kónyi János, Gvadányi József, Göböl Gáspár műveit szinte mind beszerezte. Több irodalmi művel szerepel még rajtuk kívül többek között Versegly Ferenc, Pálóczi Horváth Ádám, Mészáros Ignác, Naláczy József, Barcsay László, Etédi Sós Márton és Boér Sándor.

Sokféléből, a *Magyar Musáíból*⁵⁴ és a *Diaetai Magyar Musáiból* – más utalás híján – alighanem egy-egy példány. Könyvtárának más kötetei is – a nyelvkérdéssel és kulturális intézményrendszer ügyével foglalkozók,⁵⁵ vagy a tudományos igényű történeti forráskiadványok számos darabja⁵⁶ – arra utalnak, hogy Szilassy József ízlésére hatással volt a nemzeti nyelv és irodalom kibontakozása. Végrendeletében maga is adakozott a magyar színjátszás javára,⁵⁷ s gyakran látogatta a pesti színházakat.⁵⁸ Az Erdődy-könyvtárból ezek a kötetek teljesen hiányoznak:⁵⁹ helyettük inkább latin, görög és héber grammatikákat, valamint antik történeti munkák (Tacitus és Josephus Flavius) német kiadásait és egykorú német történeti kiadványokat gyűjtöttek.

„*Mi valójában még nagyon hátra vagyunk. Sok fakban, legtöbben, meg kell elégednünk, ha csak egy magyarul irt könyvet mutathatunk.*”⁶⁰ A magyar nyelvű természettudományos szakirodalmi művek csekély száma eleve lehetetlenné tette, hogy Szilassy József e téren számottevő könyvanyagot gyűjthessen anyanyelvén. A bohuszlavici könyvtár – méreteinél fogva – természetesen szintén nem lehetett tökéletes, kötetei azonban így is enciklopédikus igényű tudományos érdeklődésre vallanak. Jelentőségük nem mennyiségükben rejlik, hanem tartalmi változatosságukban: a korabeli *historia naturalis* három ágából csak a zoológiát nem képviseli egyetlen kötet sem. Számos *Arzney- és Kräuterbuch* mellett az ásványtan, a csillagászat, a kémia, a földrajz és a növénytan tudományáról, balneológiáról, a korszakban rendkívül divatos mágnesességről és elektromosságról is olvashatott Erdődy János. A szerzők némelyike már a 18. század közepén is csupán tudománytörténeti érdekességként szolgált, mások viszont korszerűnek számítottak. Jacob Theodor Tabernomontanus vagy Adam Lonicerus 16. századi gyógyászati munkái ugyanúgy részei voltak a könyvtárnak, mint Lorenz Heisternek, a német tudományos sebészet megalapítójának vagy a felvilágosult skót szerzetesnek, Andrew Gordonnak egy-egy kötete. A kor technikai újdonságaival a mikroszkópról, thermo- és barométerről szóló könyvek foglalkoznak. Szilassy József természettudományos könyvei között elsősorban népszerűsítő, felvilágosító jellegű vagy laikus szükségleteket kielégítő egészségügyi tanácsadókat, bábakönyveket, kertészeti, földrajzi összefoglalásokat találunk.

⁵⁴ Pontosabb leírás híján csak feltételezni lehet, hogy a *Kurir* melléklapjáról van szó; az *Ujj Bétsi Magyar Musa* és a *Pozsonyi Magyar Musa* azonban – a címléírások pontatlansága miatt – szintén nem zárható ki.

⁵⁵ *Pannóniai Féniks, A' tudományok magyarul, Magyar nyelv védelmezése, Magyar Nyelv művelő Társaság stb.*

⁵⁶ Anonymust három különféle kiadásban, latinul és magyarul is olvashatták.

⁵⁷ „1838dikig valo jegyző könyv utolso decemberig: Boldogult férjem a magyar Teátromba ígért 750 f”. MOL P 1029 [Szilassy Józsefné iratai, 1802–1871] 1. doboz 1. tétel [Hozományjegyzéke, hagyatéka]

⁵⁸ Inczedy Katalin a következőképpen számolt be az új német színház megnyitásáról és a helyébe lépő magyar társulat nyitóelőadásáról: „*már egyszer voltam a Redutban, még egyszer elmenyek nem sok benne a gyönyörűség, ma nyitottak fel az Uj Theátrumot nagy Czérémoniával volt a Régi Théátromból az áintzug az ujba az utza iluminálva volt nagyon, az Estve butszutak el a régi Theatromtól egy ahoz képsítet uj daraban melynek titulusa Ábsid, oder die Rundel beim Ufer der Donau, azután ott mindgyárt által attá a Pesti Magistrátus a Régi Théátrumot a Magyar publicumnak minden decoratioval és Gárderobjaival együtt most vannak tehát az Uj Theátromban először jádzák Sz István Királyt, másodszor Pestt várossénak királyi varossá let históriáját, harmadszor valami Athéné beli historját, mondják hogy igen szép leß, de ma nagy a to-lakodás, holnap után is ugyan a leß”. – Inczedy Katalin levele Szilassy Józsefnek (Pánd, 1812. február 9.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]*

⁵⁹ Csúpan Pray György és Kazy Ferenc egy-egy kötete képviseli a magyar történetírást.

⁶⁰ KÖLCSEY, 1814. 153.

Mindössze két latin nyelvű kötetet, Bél Mátyás *Geographiáját* és egy zoológiai munkát (*Zologicon Hist. Natur. Animalium*) vettek fel a lajstromba. Az orvoslással kapcsolatos könyveket minden bizonnyal a feleség, Inczedy Katalin használhatta, a családi levelezés tanúsága szerint ugyanis – a korszak szokásrendjének megfelelően – a gyógyítással kapcsolatos teendőket ő látta el.

A 18. század utolsó évtizedében a világi és egyházi arisztokrácia igényeinek, valamint a köznemesség felvilágosult nemzeti felfogásának megfelelően magyar és osztrák nyomdákából bőséges és igen változatos politikai röpirat-irodalom árasztotta el hazánkat.⁶¹ Szilassy József könyvtárában külön kis kollekciónak alkottak a francia forradalommal, II. József és II. Frigyes uralkodásával, a korona hazahozatalával foglalkozó, a Friedrich von Trenktől származó, és azokra válaszoló kiadványok. A jogtudományi munkák jelentős része, többek között a *Ius publicum Grossingerianum* vagy Benczur József *Ius publicum Hungariae* című fordítása is a nemesi és az uralkodói jogok korlátai mellett vagy ellen érvel. Feltűnő, hogy Werbőczy nem volt a könyvtárban. Aktuálpolitikai tárgyú kiadványok a bohuszlavici könyvtárban azért sem lehettek, mert a politikai röpirat-irodalom jóval az összeírás után kezdett elterjedni. A jogtudománnyal foglalkozó kötetek szintén csekély száma pedig egyértelműen arra enged következtetni, hogy a magyar hivatalnok-könyvtárakban akkor sem jutottak domináns szerephez a jogi könyvek, ha a tulajdonos által betöltött tisztség ezt indokolta volna.⁶² Szilassy József politikával foglalkozó kiadványai jórészt olyan munkák, amelyeket a századvég nemesi mozgalmi hívtak életre. Életének későbbi szakasza éppen ezzel a közeggel jelentett látványos szakítást, nagyjából abban az időben – a jakobinus mozgalom felszámolásakor –, amikor a könyvek összeírását elvégezték. Az okokra legfeljebb bizonytalanul lehet következtetni: könyvtára mindenestre egy jelentős életpálya fordulópontjáról őrzött meg érdekes adatokat.

*

A bohuszlavici könyvtár valószínűleg öröklés és saját beszerzések nyomán alakult ki. A kötetek részben a 17. században, vagy a 18. század derekán jelentek meg. A tematikus összkép szintén kettős: korszerű természettudományos szakirodalom és barokkos vallásos irodalom együttes jelenléte figyelhető meg. Az impresszumadatok szerint a könyvek többsége külföldi – jórészt német – nyomdából került ki. A kamaraelnök nyilván kereskedőket vagy más közvetítőket bízott meg a beszerzéssel: Széchényi Ferentől Ráday Gedeonig így tett mindenki, akiknek erre lehetősége és igénye volt.

Szilassy József levelezésében semmiféle könyvtárral vagy könyvbeszerzéssel kapcsolatos dokumentum nem maradt fenn, pedig kultúraszervező tevékenységét nem kizárólag családi körben fejtette ki: könyvekkel segítette a református iskolákat, s hozzá fordult József nádor felesége is, amikor fordítói⁶³ és

⁶¹ WIX, 1976. 212.

⁶² SZABÓ, 1997. 29.

⁶³ „Tegnap Kedves Uram Atyám Levelét a' két Exemplár tsinossan be kötött Kathekimussal, és Olvasó Könyvetskével a' Palatinalis Cancellaria Úttján kaptam volna [...]. Különösen örült a' Hertzeg Asszony a' Kedves Uram Atyám Jegyzésinek a' Könyvekbe, 's el olvastatta velem azokat, és meg magyaráztatta a'

terjesztői⁶⁴ segítségre volt szüksége. Nem egy könyvet – például id. Kármán József műveit és egy Osterwald-fordítást⁶⁵ – a Szilassyak jelentettek meg. Péczeli József mint a „*Tudományok 's Oskolák Pártfogóját*” emlegette Szilassy Józsefet, s az irodalmi értelmiség is hálás volt neki. Pesti házukban szállást biztosított a vidékről érkezett református ifjaknak, Domby Mártonnak, Ungvárnémeti Tóth Lászlónak, Kölcsey Ferencnek, Igaz Sámuel pedig táblabírószághoz juttatta.⁶⁶ Levelezett Kazinczy Ferencsel is, bár ismeretségük nem az irodalmi érdeklődésen alapult. Kazinczy inkább befolyásos támogatót keresett: olvasásról, irodalomról soha nem írt Szilassynak, pedig maga is fáradhatatlan könyvgyűjtő volt. Egyéb forrás híján feltételezhető, hogy az 1797-ben összeírt könyvek nagyobb részét maga a tulajdonos is összegyűjtötte, hiszen a kötetek szinte mind hazai – pesti, pozsonyi, komáromi, győri, kassai, kisebb részben kolozsvári és nagyszombati – nyomdáknak, esetleg Bécsben láttak napvilágot. Szilassy József biztosan vásárolt könyveket országgyűlések idején, s talán a rengeteg politikai vagy irodalmi tartalmú kötet is ekkor került hozzá.

A könyvtárak összehasonlításakor figyelembe kell venni, hogy a legtöbb főnemesi-nemesi család nem egy helyen tartott fenn bibliotékát.⁶⁷ Az Erdődyek esetében ez a lehetőség azt is jelenti, hogy műveltségük egészére egyetlen gyűjteményükből nem lehet hiánytalanul következtetni. Ám a bohuszlavici könyvtár egésze – kivált a gazdagon illusztrált, kis példányszámban kiadott, rendkívül drága természettudományos díszkiadású művek egész sora⁶⁸ – arra utal, hogy Erdődy János egyáltalán nem hanyagolta el ezt a gyűjteményt sem, és színvonalasabb könyvanyagot őrzött

Kis Hertzegnek is, különösen reám parantsolván, hogy a' Kis Hertzeggel mindég tsak magyar nyelven beszéllyek, a' hogy ő is velem mindég azután felelt. [...]. Egy könyvet is adott nekem által ezen titulusút: Das Anklopfen des Heilandes von der Thur des Menschen: – Stuttgart 1832, bej J. B. Müller 8. – Ezt olly kívánsággal, hogy ha találkozna valaki, a' ki ezt, jól szórul szóra magyar nyelvre által tenné, – gondoskodnék felőle, 's neki azontúl referálnám, hogy ő azt Magyar nyelven a' maga költségén Berlinbe ki nyomtathassa, minek utána itt, a' mint mondotta bajokkal és kellemetlenségekkel lenne öszve köte az e' féle munkának ki adása.” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (hely nélkül, 1834. április 6.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]

⁶⁴ Mária Dorottya kérését Szilassy Ferenc továbbította apjának: „*voltam a' Felsőges Fő Hertzeg Nádornénál is, a' ki velem az eránt parantsolt, hogy [...] informáljam a' felől, ha vallyon ez: Anklopfen des Heilandes le van e' fordítva, de a' Fels. Hertzeg Asszony parantsolattyára ki is van nyomtatva, 's 2000 exemplar be is kötve, és kérdeztem Ő Cs. Kir. Fő Hertzeg Asszonyását, hogy már most mi tzelra parantsollja fordítani ezen könyveket? Mellyre ő azt felelte: Schicken Sie die Exemplare nebst meiner Herzlichen Empfehlung an Ihren würdigen Herrn Vater, und bitten Sie Ihn in meinem Nahmen, daß er die Exemplaren zwischen die 8 Evangelischen Superintendenten vertheilen lassen soll, [...] daß das Buch mehr zwischen dem Volke gemein würde, um Ihre Religionarität zu ermuertern.” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek, (hely nélkül, 1834. november 20.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]*

⁶⁵ „*Osterváldot igen nehezen várom gondoltam, hogy még életemben másoknak is használhattam volna vele” – id. Szilassy László levele Szilassy Józsefnek (Pánd, 1788. október 14.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]* A megjelent könyvnek nagy sikere volt: „*nagy kár vólt az Osterváldból számosakat nem nyomtatattni, most úgy kapnák hogy magam is nem tudom melly felé ofssam, már a' melyek el kéšťültek 250-et ki ofstottam” – id. Szilassy László levele Szilassy Józsefnek (hely és dátum nélkül) MOL P 1028 [Szilassy József iratai 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]*

⁶⁶ „*A' Zemplényi táblabíróság igen meglepett. [...] Megköszöntem Melt[óságos] Szilassy Úrnak.” KAZINCZY, 1909. 584. – Igaz Sámuel levele Kazinczy Ferencnek (Bécs, 1826. március 31.)*

⁶⁷ TÓTH, 1996. 206.

⁶⁸ SOMKUTI, 1967. 410.

itt, mint amit a Szilassy-könyvtárban három évtizeddel később összeírtak. Utóbbi azonban egyértelműen tanúsítja a köznemesi könyvkultúra látványos fejlődését, tulajdonosának határozott és egyre korszerűbb kulturális igényeit.

Erdődy János halálával a kamaraelnöki tisztség végleg elveszett családjá számára, s fiával a 18. században oly sikeres fiatalabb Erdődy-ág is kihalt. Az utódok többnyire megelégedtek a kevésbé rangos udvari kamarási és titkos tanácsosi kinevezésekkel. Az újfajta kinevezési rend egyébként sem kedvezett a „régi famíliáknak”.⁶⁹ A 19. századi utódok számottevő közéleti szerepvállalás nélkül éltek le életüket, gyűjteményeik sem gyarapították a kialakuló kulturális intézményrendszert. Az egykorú leírás szerint „kastélyaik mindegyike nagyon rossz állapotban van, vagy éppenséggel teljesen elhagyott”,⁷⁰ mint maga a bohuszlavici kastély is. Az Erdődy-gyűjtemények darabjai ma már nem, vagy csak nehezen azonosíthatóak.⁷¹

Szilassy József 81 évesen halt meg, jócskán túlélve saját generációját: háta mögött csak „vén bolondnak” hívták. Az 1832–36. évi országgyűlésen már egyik fia helyettesítette, aki – az onnan küldött beszámolókat szerint⁷² – szintén kapcsolatban állt az aulikus főrendekkel. Ezért is érdekes, hogy a Szilassy-fiúk nem tudták apjuk karrierjét megismételni: egyikük a Helytartótanács titkára lett, a másik kettő az alispánsáig jutott. Úgy tűnik, idővel feladták a programszerű udvarhúiséget is: a szabadságharcban a család több tagja a honvédség tisztjeként teljesített szolgálatot, a pándi kastélyt pedig hadikórházzá alakították. A könyvgyűjtés azonban nem szűnt meg Szilassy József halálával: fiaitól is számos könyvtárjegyzék maradt fenn.

A bemutatott példák igazolják azt a feltételezésünket, hogy a kor jeles életpályái gyakran jeles könyvtárak megalapításával indulnak. Másrészt viszont arra is figyelmeztetnek, hogy a kulturális célok kiüresedése és hiánya több évszázados műveltségi hagyomány végét jelentheti.

⁶⁹ „Eichhoff úrnak egyszerre a' financiális Kamara praeseségére való emelése igen nagy Sensatiót tett az aristokratákba látván hogy a' Kormány tsak a' tudományt és a geniet vévén fel az előmozdítás principiumául a' régi famíliákkal nem sokat gondol.” – ifj. Szilassy József levele id. Szilassy Józsefnek (Buda, 1835. október 30.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]

⁷⁰ A 19. század derekán még kies dombon fekvő ékes kastélyról szól Fényes Elek leírása, lásd FÉNYES, 1851. 148. Néhány évtized múlva ez a kép megváltozott. „Az itt sorban egymás mellett következő községek ez előtt nemesi telepek voltak, afféle „hétszilvafás” kúriák, de tele privilégiumos büszkeséggel. Bohuszlavicz most már pusztuló kastélya, az Erdődyek egykori vadászkastélya régente sok szép napot látott.” N. N., 1898. 312.

⁷¹ BUBRYÁK, 2006. 564.

⁷² A levelek többnyire az „ultrák s liberálisok” becsméréseiről szólnak. Szilassy Ferenc szerint „félő, nehogy több kárt, mint hasznót tegyenek a' Hazának; szeretne az, hogy az általam is követett régi jó mellett semmi különös újításokat nem kívánó Moderatus követek több számmal vagyunk.” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (Pozsony, 1833. január 8.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai, 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]. Sajnos „a' ki jön a' mind rosszabb, mint a' ki el megy, a' liberalismus és kor szellem dolgozik mindegyikbe, nagyon szeretik az Ifjúságnak vivattyait, 's leg inkább ezért beszélnek” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (hely nélkül, 1834. március 11.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]. „estőre nagy vatsora úgy nevezett Bankett adatott a' Nap vendégfogadóba a' Költsey tiszteletére, a' hol az ultrák s liberálisok különbféle Toastokat ittak [...] 's a' Champagniai nedv annyira el szorította külömbül is bús, és el keseredett szíveiket, hogy estve 8 órától éjfél után egy óráig korhelykedvén némelyek még tegnap délig is alig aludták ki Gratulájokat.” – Szilassy Ferenc levele Szilassy Józsefnek (hely nélkül, 1835. február 11.) MOL P 1028 [Szilassy József iratai 1638–1836] 2. d. 4. tétel [Családtagok levelei]

Felhasznált irodalom és rövidítések

MOL Magyar Országos Levéltár

H. BALÁZS

- 1967 H. BALÁZS Éva: *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795)*. Budapest, Akadémiai, 1967.
- 1989 H. BALÁZS Éva: A felvilágosult abszolutizmus Habsburg variánsa. In: *Magyarország története 1686–1790*. Szerk.: EMBER Győző – HECKENAST Gusztáv. Budapest, Akadémiai, 1989. (*Magyarország története tíz kötetben. 4/2.*) 831–929.

BUBRYÁK

- 2000 BUBRYÁK Orsolya: Az ősök tisztelete az Erdődy grófok mecénási programjában. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk.: G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó. Budapest, Balassi, 2005. 549–581.

V. ECSEDY

- 1999 V. ECSEDY Judit: *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800*. Budapest, Balassi, 1999.

FALLENBÜCHL

- 1970 FALLENBÜCHL Zoltán: A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században. *Levéltári Közlemények*, 40. (1970) 2. sz. 259–336.

KAZINCZY

- 1909 KAZINCZY Ferencz: *Kazinczy Ferencz levelezése. XIX. kötet*. Szerk.: VÁCZY János. Budapest, MTA, 1909. (*Kazinczy Ferencz Összes Művei*)
- 1910 KAZINCZY Ferencz: *Kazinczy Ferencz levelezése. XX. kötet*. Szerk.: VÁCZY János. Budapest, MTA, 1910. (*Kazinczy Ferencz Összes Művei*)
- 1911 KAZINCZY Ferencz: *Kazinczy Ferencz levelezése. XXI. kötet*. Szerk.: VÁCZY János. Budapest, MTA, 1911. (*Kazinczy Ferencz Összes Művei*)

KÖLCSEY

- 1814 KÖLCSEY Ferenc: Eredetiség 's jutalom tétel. *Erdélyi Muzéum*, 1. (1814) 1. sz. 142–162.

KURUCZ

- 2006 KURUCZ György: Festetics György magánkönyvtára katonai pályára lépésének kezdetén. *Aetas*, 21. (2006) 1–2. sz. 93–109.

MOCSÁRY

- 1826 MOCSÁRY Antal: *Nemes Nógrád Vármegyének Históriai, Geographiai és Statistikai Esméretése*. Pest, k. n., 1826.

N. N.

- 1899 N. N.: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. XV. kötet*. Budapest, Magyar Királyi Államnyomda, 1899.

PRAZNOVSZKY

- 1982 PRAZNOVSZKY Mihály: Egy nógrádi jómódú köznemesi család, a Szentiványiak gazdálkodása a XIX. század első felében. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve VIII*. Salgótarján, 1982. 131–187.

SCHAMS

- 1821 *Vollständige Beschreibung der königlichen Freydtadt Pest in Ungarn. Von Franz Schams, der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Wien wirkliches dann der patriotisch ökonomischen Gesellschaft in Prag, und der Kais. russischen freyen ökonomischen Gesellschaft in St.Petersburg correspondierendes Mitglied. Mit einer Kupfertafel. Pest, Hartlebens, 1821.*
- 1822 *Vollständige Beschreibung der königl. freyen Hauptstadt Ofen in Ungern von Franz Schams der k.k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Wien wirkliches, der patriotisch ökonomischen Gesellschaft in Prag, dann der Kais. russischen freyen ökonomischen Gesellschaft in St. Petersburg correspondierendes und der pharmaceutischen Societät allda, Ehren Mitglied, auch Bürger der königlich. Frey-Stadt Pest. Mit 3 Ansichten. Ofen, Königl[iche] Universitäts Buchdruckerey, 1822.*

SOMKUTI

- 1967 SOMKUTI Gabriella: Korszerű természettudományos irodalom Széchényi Ferenc és Teleki László könyvtárában. (Második közlemény). In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyvei 1965–1966.* (1967.) 409–427.

STAUD

- 1962 STAUD Géza: *A magyar színháztörténet forrásai I.* Budapest, Színháztudományi Intézet – Országos Színháztörténeti Múzeum, 1962.

SZABÓ

- 1997 SZABÓ Béla: Jogászaink olvasmányai a kora újkorban. In: *Iskolakultúra*, 7. (1997) 5. sz. 23–34.

TÓTH

- 1996 TÓTH István György: *Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon.* Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 1996. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 17.)

VÁLYI

- 1796 VÁLYI András: *Magyar országnak leírása. Mellyben minden hazánkbéli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló vizek, fürdőházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak holletek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle természeli tulajdonságaik, a' betűknek rendjék szerént feltalálatnak. Első kötet.* Buda, Királyi Universitas, 1796.

WIX

- 1976 WIX Györgyné: Német szerencselovagok a 18. század végi Magyarországon. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyvei 1974–1975.* (1976) 211–232.
- 1979 WIX Györgyné: Egy „XVIII. századi magyar anonim-lexikon” összeállításának problémái. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyvei 1976–1977.* (1979) 56–63.

*Pércsy, András***The Libraries of János Erdődy and József Szilassy**

There seems to be an increasing demand in Hungary to be able to understand eighteenth century readership, but apart from the growing number of published sources the actual social and cultural background of contemporary book collectors is still unknown. Precise analysis of the libraries of János Erdődy, an outstanding figure of the higher nobility loyal to the Court of Vienna, and of József Szilassy, a well-off member of the gentry, primarily makes

the differences clear. Nevertheless, the library of the former collector implies an explicit interest in sciences in addition to the collection of baroque religious and theological works, whereas the latter appears to have paid attention to collecting publications of Hungarian belles-lettres, denominational and contemporary political issues. The Szilassy library is by no means of inferior quality as compared to the Erdődys', but it must have followed the intellectual movements affecting Hungary more vividly. Consequently, it cannot be of pure coincidence that the rising new nobility assumed a leading role in the process of establishing a modern civil society and became an influential layer of contemporary public life.